

tika. „A reneszánsz korát az irodalomelmélet területén is a keresés és kutatás jellemzi” — mondja Koltay-Kastner professzor antológiájának egyik jegyzetében, s talán ezzel jelölhetnénk meg magának a kötetnek is gyönyörködtetően tartalmas gazdagságát. A szélsőséges vélemények néha szikrát vető összeütközése meg-megcsillant egy-egy ma is érvényes gondolatot, sőt, jó néhányat azok közül is, melyeket nem ártana ismét fölfedezni, vagy nagyobb betűkkel nyomtatni a XX. század művészeinek ábécéskönyvében. Aligha van ma olyan esztétikai elvünk, melynek gyökere ne nyúlna vissza e századokba, s ha többnyire jellemző is az útkeresés ezekre a kezdetekre, olykor bizony tisztábban tárják elénk a lényegét naivságukban, mint a tudósabb utókor. Persze sok minden van, amin ma már akár mosolyoghatunk is, de semmiképpen sem ilyen az a minden írásból egységesen sugárzó törekvés, mely a művészetet az ember szolgálatába igyekszik állítani, s az értékesnek tartott örökséget a társadalom előrehaladó mozgásának lendítésére akarja fölhasználni. Petrarcatól Tassóig két évszázad termésének javát válogatja össze ez a kötet, páratlanul a nemzetközi irodalomban, mert a benne foglalt anyag nemhogy így összegyűjtve, de még darabonként is alig-alig közelíthető meg. És a könyv értékét megsokszorozza az az apparátus, mely a tartalmat különböző metszetekben tárja elénk, több oldalról érkező fénnel világítja meg: a bibliográfiák, mutatók, jegyzetek, mindenekelőtt pedig Bán Imre és Koltay-Kastner Jenő két tanulmánya. Értékelésüket — mint a kötet érdembeli bírálatát is — a szakkritikára kell hagynunk, az azonban nem kétséges, hogy a magyarországi — sőt, ha Debrecen megbocsátja, ezúttal jólesően szűkíthetjük a kört: szegedi — reneszánszkutatás nem marad el az élvonal mögött. Az irodalomelmélet múltjának és jövőjének kutatói kezébe olyan forrásgyűjtemény került, amit messze földön irigyelni fognak tőlük, s nem lenne vakmerőség „visszafordítani” az egészet olaszra. (*Akadémiai Kiadó, 1970.*)

KULCSÁR PÉTER

HELYTÖRTÉNET

CSONGRÁD MEGYE FELSZABADULÁSA ÉS AZ ÉLET MEGINDELÁSA 1944. SZEPTEMBER—1945. OKTÓBER

SZERKESZTETTE ÉS A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA:
RÁCZ JÁNOS

A könyvbarát és minden érdeklődő szemében látványnak is megkapó a Csongrád megye munkásmozgalmának válogatott dokumentumait tartalmazó eddig megjelent két hatalmas kötet. Ha pedig a képzelet melléjük sorakoztatja a folytatásként várható további köteteket, világosan kibontakoznak a vidéken valóban egyedülállóan impozáns vállalkozás körvonalai. E vállalkozás jelentőségét a megyei munkásmozgalom történetének tudományos feltárása szempontjából már méltatta Szabó Ferenc ezeken a lapokon. Joggal húzta alá ugyanő, hogy a példás kezdeményezés méltó Csongrád megyéhez és székhelyéhez. Mondandójához csatlakozva legfeljebb egy-két megjegyzéssel egészíthetjük ki gondolatait.

Az ügynek nyilvánvalóan hasznára volt a nagy nemzeti évfordulók kapcsán támadt felbuzdulás és az ebből táplálkozó hála és kötelességérzet a múlt iránt. A megyei pártbizottság és a megyei tanács azonban a kötelességszerű támogatást messze meghaladó mecénási szerepre vállalkozott. Nagyvonalúságuk nemcsak a jókora sumrát kitevő anyagi támogatásban nyilvánult meg, hanem abban is, hogy könnyen megértették magukat a szakemberekkel és elfogadták azok koncepcióját az igényesség, a tudományosság tekintetében. A kötetek igazolják ennek az eljárásnak a helyességét. Egyéb eredményeik mellett azzal is, hogy a követett feldolgozási mód elvágta vagy legalábbis nagymértékben megnehezítette a helytörténet feltárásában mindig is fenyegető dilettáns vállalkozások lehetőségét.

Az 1918–19-es forradalmakat bemutató könyvet gyorsan követte a felszabadulásról szóló kötet, amely szerkesztési elveiben és színvonalában is hasonló az előbbihez.

A szerkesztő Rácz János takarékosan rövid bevezető tanulmányával kettős feladatot teljesít. Először is átfogó, noha kissé vázlatos képet fest a megye felszabadulásáról és az azt követő eseménydús évről, hasznos ismeretbővítő és ismeretterjesztő szerepet is betöltve tudományos dolgozatával. Ugyanakkor azonban — alkalmazkodván bevezető írásában a kötet felosztásához — mintegy magyarázatot, eligazítást is ad a hatalmas dokumentumtömeg használatához, értékeléséhez.

Magának a dokumentumanyagnak a rendezése jól átgondolt koncepció szerint történt. Tekintettel a rövid időszakra, feltétlenül helyes volt a tematikus felosztás. A hat fejezet bemutatja a megye felszabadítását a Vörös Hadseregnek az új élet megindítását segítő tevékenységével együtt; a kommunista párt kiemelkedő tevékenységét, de a többi demokratikus párt és a tömegszervezet megalakulását és működését is; a néptömegek forradalmi öntevékenységét, a közigazgatás újjászervezését; a mezőgazdaság talpraállását és a földreform végrehajtását; az ipari termelés megindítását; végezetül pedig a megye egészségügyi, oktatási és kulturális életének kibontakozását. Természetesen — különösen a fejezetek élén — ismétlődnek az azonos szituációt és cselekvési típust tükröző dokumentumok. Ez a tematikus felosztásból elkerülhetetlenül adódik. Mégsem válik monotonná az ismétlődés, ellenkezőleg, szinte a gondolatritmus erejével emeli ki ez az eljárás az időszak fő jellemzőit: milyen mélyről kellett elindulni minden vonatkozásban, micsoda felszabadult tettekrelesség nyilvánult meg minden területen, mekkora szerepe volt mindenütt a kommunista párt hallatlan erőfeszítést igénylő tevékenységének. A szerkesztést dicséri a fejezetek közötti arányok kialakítása. A rövidre sikerült első fejezetnek nyilvánvalóan a források szűkös volta szabott határt. A többi fejezeteknél azonban a valósághoz, a megye struktúrájához alkalmazkodtak az arányok. Az anyaggyűjtés és a szerkesztés során nyilván meg kellett küzdeni azzal a visszatérő nehézséggel, hogy elsősorban a megye városairól, mindenekelőtt Szegedről maradt fenn a források sűrűje. A torzulások lehetőségét eleve leszűkíti, hogy valóban a városoknak volt meghatározó szerepük a fejlemények alakulásában, továbbá az a törekvés is, hogy a kötet minden fejezete, ahol csak teheti, kitér a falusi eseményekre, de az a bizonyos szándékos tény is, hogy a legtöbb dokumentumot a mezőgazdaságról szóló fejezet sorakoztatja fel. Érdeklődés, izlés dolga, hogy kinek melyik fejezet nyeri meg leginkább a tettségét. Ilyenféle rangsort felállítani felesleges is. Mégis úgy tűnik, hogy az események fő sodrát leginkább tükröző második fejezet a legszínesebb, legizgalmasabb. Igaz, a politika legközvetlenebb megnyilvánulásait itt érjük tetten. Joggal vethető ellen persze, hogy a földreform kérdése vagy az ipari termelés megindítása éppen olyan fontos és éppúgy politika. Sőt, az olvasó azon kapja rajta magát, hogy a közigazgatásról szóló fejezetet lapozgatván, szunkol a bürokrácia újjáéledésének, ami — ugye — megszokott körülményekre vonatkoztatva elképzelhetetlen.

Amde nyilvánvalóan nem megszokott, mindennapi eseményekről van szó. Ez teszi a nem éppen olvasmányos műfajba tartozó dokumentumkötetet, ez esetben, elejétől végéig érdekessé. Arra is ráébredt ugyanakkor, hogy a rendkívüli időszaknak is megvannak a hétköznapijai.

Vallanak a dokumentumok. A szegénységről, a bajokról, az elkeseredésről, a nekikeseredésről, az optimizmusról, a hősiességről, a józan ész diktálta egyszerű tettekről, a fellegjárásról, a tenni akarásról, a visszahúzódról, a haladásról, a reakcióról, a küzdelemlről, a forradalomról — a felszabadulás történelmi évének teljes bonyolultságáról. Olyan életszagú hitelességgel, amelyet monográfikus feldolgozás meg sem kísérhet. A dokumentumkötet azonban megteheti. Persze azért is, mert viszonylag kis területi egységről szólva sok minden belefér a több mint 700 oldalnyi terjedelembé. A sokszínű, ellentmondásos, bonyolult valóság bemutatásának sikeres megkísérlése azonban az anyaggyűjtés és a szerkesztés tudatos törekvésén is múlott.

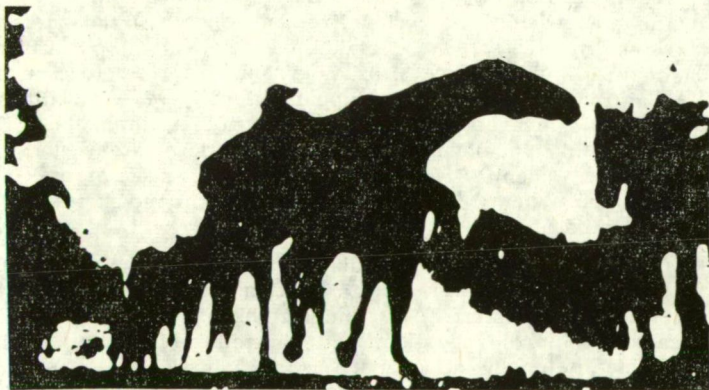
Közhely, hogy a Délalföld, benne Csongrád megye és Szeged, a történelmi körülmények, a felszabadító harcok menete következtében kiemelkedő, sok vonatkozásban országos jelentőségű szerepet játszott a felszabadulás utáni közvetlen időszak történetében. A kötet azonban túlhaladja e közhely egyszerű megismétlését. Mivel lehetne ezt illusztrálni? Például nemcsak a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front történelmi fontosságú szegedi megalakulásának dokumentumait olvashatjuk benne, hanem — mondjuk — a kiszombori bíróválasztás jegyzőkönyvét is. A példa jelzi a válogatás szélességét és mélységét egyaránt. Az a fáziskülönbség, amellyel vidékünk megelőzte az országos fejlődést, nemcsak azzal illusztrálódik, hogy ez vagy amaz a fontos országos jelentőségű történelmi momentum itt játszódik le, vagy itt fordul elő először. Sokkal lényegesebb — mert új — annak a bemutatása, hogy az új központi hatalom megszerveződése és országos kiteljesedése előtt és idején mi és hogyan történt erre mifelénk. A kisebb-nagyobb eseményekről szóló dokumentumok sokasága e vonatkozásban mond rendkívül figyelemre méltót, és a kötet országos jelentősége is itt rejlik elsősorban.

Az események valóban sokoldalú bemutatásában a kötet munkatársai és szerkesztője minden fontosabb forrástípust felhasználtak. Érthetően és helyesen a helyi levéltárak anyaga dominál a kötetben. Jól kiegészíthették és színezhették volna a képet — itt természetesen nem további terjedelembővítésre gondolunk — az országos levéltárak és archívumok megyénkire vonatkozó fontosabb dokumentumai és a fokozatosan megjelenő újságok idevágó híradásainak felhasználása.

A dokumentumok többsége természetesen önmagáért beszél. Néhány helyen azonban — a közérthetőség kedvéért — további magyarázó jegyzetekkel lehetett volna bővíteni az egyébként jó jegyzetapparátust. A kötetnek feltétlenül hasznára válnak a mellékletek, különösen a gondosan elkészített mutatók.

Végezetül pedig, ha csak egyetlen, nyomatékossnak szánt mondat is, meg kell említenünk a kötet minden vonatkozásban remek kiállítását. (Szeged, 1970.)

SERFŐZŐ LAJOS

SZÁVAY ISTVÁN: LOVAK